

Haalt de Auteurswet 2012?

De Academische Boekengids 31, februari 2002, pp. 9-10.

Was het auteursrecht jaren geleden nog een enigszins stoffige studie, inmiddels is het een van de populairste keuzevakken, en wordt er vaak over geschreven in hoofdredactionele commentaren. Maar het is de vraag of de wet die stamt uit 1912 zijn honderdste verjaardag zal vieren.

Tijdens mijn studie in Groningen (1973-1980) was het auteursrecht een onbeduidende, enigszins stoffige uithoek van het privaatrecht. Het boek waaruit ik deze stof moest leren, heette *Kort commentaar op de Auteurswet 1912* (van de legendarische S. Gerbrandy), en daarmee was niets teveel gezegd. Het boek was kort en krachtig, en de Auteurswet was - inderdaad - uit 1912. En als mij iemand vroeg waarin ik afstudeerde, zei ik meestal 'ondernemingsrecht', want auteursrecht ... daar kon een mens toch niet van leven.

Twintig jaar later blijkt er veel veranderd. Het auteursrecht is aan de universiteit (inmiddels Amsterdam) een van de populairste keuzevakken, en staat centraal in hoofdredactionele commentaren. Het boek van Gerbrandy is in de derde druk driemaal zo dik geworden. Ik leef al jaren goed van het auteursrecht. Alleen de wet is nog steeds van 1912.

De huidige 'hype' rond het auteursrecht heeft natuurlijk veel te maken met het internet. Het net roept nieuwe vragen op waar de wet niet altijd duidelijke antwoorden op geeft. Volgens sommigen komt het tussen het auteursrecht en het internet zelfs nooit meer goed. 'Everything you always knew about intellectual property is wrong', schreef Internetgoeroe John Perry Barlow al in 1996. En volgens mijn collega Dommering stroomt het auteursrecht weg door het 'elektronische vergiet'. Anderen zijn minder pessimistisch.

Het verleden

Toen de Auteurswet op 23 september 1912 in het *Staatsblad* verscheen, was het auteursrechtelijke landschap vlak en overzichtelijk. Kopiëren deed men met de kroontjespen of schrijfmachine; publiceren stond gelijk aan uitgeven in druk. Nieuwe media waren er ook: de fonograaf, de cinematograaf - maar de informatiemaatschappij was nog ver weg.

Toch was de communicatierevolutie in 1912 in feite al begonnen. Een keur van dag- en nieuwsbladen van allerhande politieke snit voorzag de burgerij van het laatste nieuws - over de ondergang van de Titanic bijvoorbeeld. Een wereldomspannend telegraafnet maakte berichtenverkeer mogelijk naar de verste uithoeken van het Koninkrijk. Telefonie ontwikkelde zich in rap tempo van modeverschijnsel tot openbare nutsvoorziening. En radio en televisie waren, dankzij de uitvinding van de elektronenbuis in 1906, aanstaande. In technologisch opzicht was ons land klaar voor het internet.

Zou de wetgever dit alles hebben geweten, toen hij in de wet van 1912 de auteursrechtelijke exploitatierechten onafhankelijk van de techniek formuleerde? Ik betwijfel het; maar een goede greep was het in elk geval. Anders dan in omringende landen gunde de wet auteursrechthebbenden slechts een tweetal, ruim geformuleerde exclusieve rechten: recht van openbaarmaking en recht van verveelvoudiging. Beide rechten werden niet in ingewikkelde, techniekafhankelijke definities vervat, maar kregen - zo lezen wij in de Memorie van Toelichting - in de eerste plaats hun 'natuurlijke betekenis'. Naar de stand van de informatietechniek van 1912 omvatte het auteursrecht zodoende het hele scala van destijds bestaande communicatiemiddelen: overschrijven, reproductie en uitgave in druk, openbare uitvoering, bioscoopvertoning, fonografische vastlegging en distributie, enzovoorts.

Het heden

Deze 'natuurlijke betekenis' is in de loop der jaren naadloos met de technologische ontwikkelingen meegegroeid, waardoor de wet de mediastormen van de afgelopen eeuw gemakkelijk heeft weten te doorstaan. Terwijl in het buitenland bij de introductie van ieder nieuw communicatiemiddel de stormbal werd gehesen, en de zoveelste 'crisis' in het auteursrecht werd uitgeroepen, bleek het begrippenapparaat van de Auteurswet naadloos ruimte te bieden aan de radio, de televisie, de kabel en de videorecorder. Ook de opkomst van de computer in de jaren '70 en '80 heeft de Auteurswet overleefd. Toegegeven: computerprogrammatuur blijft in de wet een *rara avis* - naast werken van letterkunde, wetenschap of kunst - maar de rechtspraktijk heeft met het software-auteursrecht inmiddels leren leven.

Zelfs aan het internet is de Nederlandse wet, alle sombere voorspellingen ten spijt, vooralsnog niet bezweken. Het recht van openbaarmaking omvat 'natuurlijk' de online publicatie; het recht van verveelvoudiging vanzelfsprekend ook de digitale vastlegging. Ook met Napster - de grote muziekruilbeurs op het internet - weet de Nederlandse wet wel raad. Wie 'napstert' maakt muziekbestanden op zijn harde schijf openbaar, en pleegt dus auteursrechtinbreuk. Wie, zoals Napster, dergelijke inbreuk op grote schaal mogelijk maakt, handelt onrechtmatig. Dat alles spreekt voor kenners

van de wet vanzelf.

De toekomst

Haalt de Auteurswet haar honderdjarige bestaan? Wetstechnisch is de wet er klaar voor, eigenlijk altijd al klaar geweest. Wie beweert dat de wet dringend aan de eisen van het digitale tijdperk moet worden aangepast, weet niet waarover hij praat. Veel interessanter is de vraag of de wet over tien jaar nog iets heeft te betekenen. Tijdens het congres van de Association Littéraire et Artistique Internationale (ALAI), dat in 2000 in Stockholm werd gehouden, schetste Shira Perlmutter - namens de Wereldorganisatie voor Intellectueel Eigendom (WIPO) - twee toekomstscenario's voor het auteursrecht. In het eerste scenario ('user takes all') zijn de rechthebbenden de controle op de exploitatie van hun werken volledig kwijtgeraakt. Alle informatieproducten worden direct na publicatie gekraakt, gekopieerd, 'genapsterd' of anderszins via het internet gratis verspreid. Een miljoenenleger cyberpiraten bedient de knoppen van het 'wereldomspannende kopieerapparaat'. De nachtmerrie van de rechthebbende is realiteit geworden. Leve het 'dotcommunisme'!

In het andere scenario ('right holder takes all') trekken de rechthebbenden aan het langste eind. Door grootschalige toepassing van technische beschermingsmaatregelen wordt piraterij praktisch onmogelijk gemaakt. Geavanceerde antikopieertechnieken, streng beveiligde systemen van voorwaardelijke toegang en draconische gebruikslicenties houden de gebruikers in een ijzeren greep. Voor iedere byte wordt voortaan betaald. De droom van de rechthebbende is uitgekomen. Leve de vrije informatiemarkt!

Wat beide scenario's met elkaar gemeen hebben, is dat de rol van het auteursrecht spoedig zal zijn uitgespeeld. Volgens het eerste gaat het auteursrecht ten onder in een zee van piraterij. De onmogelijkheid het auteursrecht effectief te handhaven - tegen een overmacht aan (dikwijls anonieme) inbreukmakers - reduceert het recht tot een dode letter. Het auteursrecht is als het eigendomsrecht op fietsen (in Amsterdam); het bestaat nog wel, maar stelt in de praktijk niets voor.

Ook in het tweede scenario wordt het auteursrecht buitenspel geplaatst - ditmaal door toedoen van de rechthebbenden zelf. De combinatie van contract en techniek houdt de gebruikers in het gareel, en maakt auteursrechtelijke bescherming overbodig. Ook de wettelijke beperkingen van het auteursrecht, zoals die voor 'eigen oefening, studie of gebruik', worden buitenspel gezet. De Auteurswet is als de Stoomwet; een juridisch relikwie uit een analoog verleden, te irrelevant om nog in te trekken.

Self-fulfilling prophecy's

Twee tegengestelde toekomstvisies, één conclusie: het auteursrecht is ten dode opgeschreven. Zou het werkelijk zo zijn? Ik denk het niet - op beide voorspellingen valt heel wat af te dingen. Het eerste scenario gaat er van uit dat het internet enkel de piraat ten goede komt. Dat is een denkfout; het schept ongekende nieuwe mogelijkheden inbreukmakers automatisch - met behulp van geavanceerde zoekmachines - op te sporen en aan te pakken. Wat mij aan dit scenario evenmin bevalt, is het stereotype van de gebruiker als een gewetenloze anarchist die alles jast wat los en vast zit, en zich van het auteursrecht niets aantrekt. Deze karikatuur staat haaks op de realiteit. Respect voor het auteursrecht is in brede lagen van de maatschappij - ook op het internet - diep geworteld. Veel gebruikers zijn bereid voor hun informatiebehoefte een redelijke prijs te betalen. Probleem is dat een regulier digitaal aanbod dikwijls ontbreekt. Napster is geen symptoom van het aanstaande einde van het auteursrecht, maar van het falen van de muziekindustrie. De industrie heeft zitten slapen; zij heeft verzuimd tijdig een aantrekkelijk 'business model' voor het internet te ontwikkelen.

Ook het tweede scenario geeft blijk van onderschatting van de markt. Gebruikers zullen nooit accepteren dat informatieleveranciers hen zo vergaand aan banden leggen. Een zekere 'vrijheid van delen' is, vanuit de optiek van de informatieconsument, inherent aan het geleverde product. Wie een boek koopt, wil dat met zijn gezin of met zijn buurman kunnen delen - met piraterij heeft dat niets van doen. Voor een elektronisch boek dat na eenmaal lezen van het scherm verdwijnt, bestaat geen markt.

Beide doemscenario's hebben nog iets met elkaar gemeen: het zijn *self-fulfilling prophecy's*. Als we niet oppassen, gaat het auteursrecht aan zwartgalligheid en koffiedikkijkerij ten onder. Uit vrees dat het auteursrecht zou weglopen door het 'elektronisch vergiet' (scenario 1) ontketenden rechthebbenden een stormloop op nationale, Europese en internationale wetgevers. Het auteursrecht moest en zou aan het digitale tijdperk worden aangepast, en wel onmiddellijk. Deze actie had direct succes. Zo kwam in Genève een internationaal verdrag tot stand, werd in de Verenigde Staten de Auteurswet aangevuld met een vuistdikke 'Digital Millennium Copyright Act', en werd in Brussel een Europese Auteursrechtrichtlijn op de rails gezet.

Maar de actie van de rechthebbenden lokte een tegenreactie uit. In het kamp van de gebruikers (bibliotheken, universiteiten, internetproviders, elektronicafabrikanten, consumenten) ontstond paniek over een dreigende 'copyright grab' van de rechthebbenden. De auteursrechtelijke 'balans' dreigde verstoord te raken; de informatievrijheid was ernstig in gevaar (scenario 2). Ook de gebruikers trokken alle lobbyregisters open, eveneens met veel succes. Zo kon het gebeuren dat de Auteursrecht-richtlijn, die onlangs werd aangenomen, niet alleen voorziet in ruim geformuleerde exploitatierechten en een 'kraakverbod', maar ook in een groot aantal wettelijke beperkingen van het auteursrecht. Per saldo heeft de lobby de rechthebbenden weinig opgeleverd. Misschien zijn ze zelfs wel slechter af.

Verlies en winst

Grote verliezer is in elk geval de Auteurswet, die aan de richtlijn zal moeten worden aangepast. De ingewikkelde, techniekafhankelijke bepalingen van de richtlijn zullen in onze wet een plaatsje moeten krijgen, zodat het flexibele, 'toekomstbestendige' karakter van onze wet wordt aangetast. Nog ernstiger is dat het auteursrecht door al dit politieke gekrakeel zijn morele legitimatie dreigt te verspelen. Het auteursrecht dient diverse mooie en belangrijke doelen: de bescherming van de creatieve mens, de bevordering en spreiding van de cultuur, het stimuleren van de informatie-industrie, het waarborgen van de uitingsvrijheid. Over de 'rechtvaardigheid' van het auteursrecht heerste in de maatschappij tot voor kort brede consensus. Het proces van politisering ondermijnt deze consensus en reduceert het auteursrecht tot politieke speelbal.

De keiharde strijd die de afgelopen jaren tussen rechthebbenden en gebruikers is gevoerd, wekt bovendien gemakkelijk de indruk dat het in het recht van intellectuele eigendom enkel gaat om geld (vooral Amerikaanse dollars). De wetenschappelijke uitgevers contra de universiteitsbibliotheken, de platenfabrikanten versus de internetproviders, Microsoft tegen de computerindustrie. Wie deze gevechten van de zijlijn aanziet, loopt niet meer zo warm voor de auteursrechtelijke gedachte.

Haalt de Auteurswet 2012? Ik denk het wel, tenzij tegen die tijd de laatste resten nationaal auteursrecht door de Brusselse harmonisatiemolen zullen zijn vermalen. Of die wet er een zal zijn die ik met liefde aan mijn studenten zal verklaren, valt te bezien. Veel zal afhangen van de manier waarop belanghebbende partijen (auteurs, uitgevers, filmproducenten, rechtenorganisaties, bibliotheken, consumenten, enzovoorts) de komende jaren met het auteursrecht zullen omgaan. Zullen zij in staat zijn de broze maatschappelijke consensus in stand te houden? Dat kan alleen als partijen elkaar leren vertrouwen en vijandbeelden worden bijgesteld. Bij een goed functionerend, breed gedragen, evenwichtig auteursrecht met een menselijk gezicht is iedereen gebaat.

Het auteursrecht waarmee ik ruim twintig jaar geleden kennis maakte (dankzij het *Kort commentaar*) was een recht om trots op te zijn. Laten we proberen dat nog een kleine twintig jaar te blijven - ik ga pas in 2020 met pensioen.

Bernt Hugenholtz is hoogleraar Auteursrecht aan de Universiteit van Amsterdam.

Besproken boeken:

Bewerking van een essay geschreven in opdracht van het Nederlands Uitgeversverbond, verschenen in Jaarverslag NUV 2000.

Naar aanleiding van: **H. Pfeffer**, *Kort commentaar op de Auteurswet 1912*, tweede druk bewerkt door S. Gerbrandy, Haarlem: Bohn 1973